

INFORMATICA I SUPERBUROCRACIA

Xavier Berenguer

Si la mecànica d'automòbils hagués progressat a una velocitat semblant a la de l'electrònica i a la de l'ordinador —diu Evans al seu llibre *The Micro Millenium*— un Rolls-Royce costaria ara 2,75 dòlars; es mouria amb la potència del «Queen Elizabeth» i recorreria 300.000 milles amb un litre de gasolina.

Sens dubte, el de la informàtica és un dels avenços tecnològics més impressionants del segle. La informàtica i, a la seva base, l'electrònica, proporciona serveis nets, bons i barats; l'home ha trobat en aquestes tecnologies un filó inesgotable. No hi haurà activitat humana en què, d'una manera o altra, no intervingui l'ordinador.

Un microordinador donarà aviat la vista a un cec. Compondre música, pintar o accedir a una obra literària seran amb l'ordinador activitats molt més fàcils. Mercès a la màquina informàtica, els horitzons de l'univers s'eixamplen dia rere dia i els descobriments, com les incògnites, són més nombrosos que mai. Hi ha qui imagina una infraestructura basada en la informàtica de manera que, als sistemes de govern, no els quedarà altre remei que ser més justos, més receptius i considerats envers els desitjos de la gent.

Tanmateix, l'ordinador es troba també al moll de les activitats que atemoritzen —o haurien d'atemoritzar— l'home i la dona d'avui. A més de fer funcionar eternament un cor artificial, un microordinador serveix també per a matar. No és agosarat pensar que, mercès a la informàtica, l'univers acabi contenint un major nombre de satèl·lits de vigilància que de misteris.

Ara com ara, les bases de dades informatitzades emmagatzemen més vides de ciutadans que no pas cultura.

El dret a la privacitat és un dret que va aparèixer definit per primer cop el 1981. Aleshores es va entendre, més o menys, com a dret a «estar sol». Actualment, el concepte és més ampli perquè són pocs a qui se'ls ocorre de conver-

tir-se en Robinson Crusoe, en el sentit integral del personatge. Avui del que es tracta és de defensar i garantir la llibertat individual, l'«autonomia» personal. Cap individu no pot ser perjudicat per motiu de la informació sobre la seva vida privada: les opinions, els costums o les actituds particulars registrades en arxius, no poden influir negativament en el curs professional, laboral o simplement vital de l'individu.

Amb l'existència de l'ordinador i la capacitat de maneig de la informació que confereix aquest instrument, la importància del dret a la privacitat és molt més gran. La informàtica és poder, i la informació automatitzada, poder encara més gran. Tal és el protagonisme de la informàtica en aquest assumpte, que la privacitat individual ha quedat avui dia directament enfrontada a l'ús indegut dels arxius informàtics. Fitxes de cartró, arxivadors i directoris són mitjans de suport de la informació, però discos magnètics, processadors i xarxes de comunicació altres mitjans molt diferents.

Mitjançant l'ordinador, la informació pot obtenir-se a l'instant, transmetre's a distància i, sobretot, relacionar-se d'un lloc a un altre, «agregar-se». El sistema informàtic del Ministeri de l'Interior d'Alemanya és capaç de respondre en segons a una demanda de l'estil: «relació de tots els ciutadans amb antecedents policials que habiten les cases veïnes d'un carrer en què s'ha trobat un cert cotxe robat». En una part, en un arxiu informàtic, hi ha el cens dels ciutadans; en una altra, potser a centenars de quilòmetres de distància, l'arxiu de ciutadans amb antecedents policials i, en un altre vèrtex del triangle, l'arxiu de vehicles. Tot és qüestió d'un programa d'ordinador que sap relacionar unes informacions amb les altres.

A les societats avançades les bases de dades sanitàries, de planificació, de serveis de seguretat social, etc., creixen i es desenrotllen imparablement. Es multipliquen els censos, les enquestes i els recaptadors d'impostos. El ciutadà ha pres afecte a les targetes de crèdit i, sense que ell ho sàpiga, la seva pista particular, el perfil dels seus consums, viatges, àdhuc dels seus vicis queden enregistrats magnèticament. Els estómacs dels ordinadors no paren de digerir i afegir informacions sobre el ciutadà, i el perill d'un mal ús —o simplement d'un ús no previst— d'aquesta informació creix exponencialment.

El cens nord-americà dels anys quaranta —per cert, el

primer realitzat per mitjà de màquines informàtiques— va ser realitzat sota la garantia que «la informació lliurada pel ciutadà no podia usar-se en perjudici seu». Però la campanya antijaponesa desfermada durant la segona guerra mundial va ser ràpida i eficient mercès al cens citat. Un a un, els japonesos que residien a Califòrnia varen ser internats en camps de concentració, castigats per condició de la seva raça. Es va fer així una excepció a la garantia, per molt vergonyant o greu que fos aquesta excepció. Els arxius d'informació són elements especialment «sensibles» a les situacions d'excepció.

El vice-secretari del Partit Comunista d'Espanya, Enrique Curiel, va ser detingut a l'aeroport de Barajas perquè els arxius informàtics de la policia varen detectar l'existència d'«antecedents». Deu anys més tard, encara no s'han esborrat els antecedents polítics de Curiel ni els de molts altres perseguits per la dictadura. És relativament senzill llençar al foc un arxiu de paper, però és molt més difícil d'assegurar-se que una base de dades informàtica sigui destruïda: la realització d'una còpia magnètica és qüestió de minuts.

Des de començament de la dècada dels setanta, la majoria de països occidentals han posat a punt aparells legals per tal de garantir en tot allò possible un ús adequat de les bases de dades informatitzades. Les lleis en defensa de la privacitat dels ciutadans s'orienten de manera diversa: des dels EUA, on al respecte es tolera tot sempre que no hi hagi quelcom legislat en contra, fins a l'Alemanya occidental, on, recíprocament, l'ús d'informacions més enllà de l'objectiu estricte de la seva existència es penalitza si no hi ha res explícit que ho permeti.

Una de les declaracions típiques de les legislacions sobre la matèria és que el ciutadà té dret, en qualsevol moment, a revisar els seus registres informàtics i, si s'escau, corregir el seu contingut. La possibilitat d'error sempre existeix, perquè les burocràcies manegen els individus per paquets. En el millor dels casos es toleren els errors mentre es trobin dins un interval estadístic. A més a més, la consciència poc comuna de les burocràcies com a «servei públic» fa témer que els errors es prodiguin més enllà d'aquest interval de confiança, sense que els afectats en sàpiguen res.

En teoria, el dret a revisar la informació pròpia permet una retroalimentació fonamental per assegurar la qualitat

de les dades perquè, qui no coneix millor la informació d'un individu si no el mateix interessat? Tanmateix, aquest dret topa amb el minso coneixement que té el ciutadà sobre els registres —cada vegada més nombrosos— que li pertocuen, cosa que el col·loca en una situació pràctica d'indefensió. Com podrà saber un ciutadà del carrer que hi ha una resposta lluminosa sobre les pantalles de raigs catòdics que insisteix sobre un passat oblidat i traça el seu destí en secret? Quin ciutadà està en condicions d'endinsar-se en la burocràcia, esbrinar de quin departament i de quin centre informàtic prové el perjudici a què s'ha vist sotmès? És que el ciutadà té mitjans per a detectar que les seves minses oportunitats professionals, per exemple, provenen del rastre d'una detenció sobreseguda, però no esborrada d'un arxiu informàtic?

A Califòrnia, el 1982, un arxiu judicial amb tres milions de registres, al qual es va donar diversa publicitat, va ser comprovat tan sols per unes tres-centes persones. D'aquestes, vuitanta varen corregir els registres que els pertocaven perquè contenien errors.

Quan els parlaments defineixen el dret a la privacitat, també haurien d'assegurar la possibilitat real d'exercir-lo; en el cas de les bases de dades informatitzades, tot resulta massa complex per al ciutadà. Un indicatiu de la complexitat de l'assumpte és el temor fantasmagòric que, en països de sòlida democràcia, origina la informàtica de les burocràcies. S'han realitzat enquestes d'opinió als EUA, Japó i països europeus; el percentatge d'opinions que veuen en la informàtica un perill per a la llibertat individual supera el 60 %, percentatge que augmenta als països de més gran tecnificació. D'aquestes enquestes es dedueix també la profunda incapacitat sentida pel ciutadà per a reaccionar davant d'aquest perill.

D'altra banda, el problema va més enllà de la distància de les lleis respecte de la seva aplicació pràctica. També hi ha l'agressió a la intimitat individual respecte a la informàtica que escapa de la contemplació de les lleis, simplement perquè aquesta informàtica no es troba sota el control dels parlaments.

L'abundor de casos de diputats o polítics denunciats per serveis secrets demostra que aquests polítics i aquests diputats són vigilats malgrat la seva teòrica immunitat. Els Estats arrosseguen dèficits pressupostaris creixents, però les

partides destinades a l'anomenada defensa semblen intocables; els parlaments no solen discutir assumptes militars. Els serveis policials, d'espionatge i de seguretat de l'Estat solen estar per damunt dels parlaments i dels pobles.

Tenint en compte que la tecnologia més avançada és en mans d'aquest tipus de servei, no és difícil d'imaginar l'existència de complicats i silenciosos mecanismes informàtics per a la vigilància dels ciutadans, mecanismes que, per raons d'Estat, ningú no està en condicions de conèixer i cap llei no pot desafiar. Es calcula que la tecnologia militar està sempre uns cinc o sis anys per endavant de la tecnologia d'aplicació civil. Si els pobles i els parlaments s'inquieten pels efectes opressius de la burocràcia informatitzada, què serà d'ells dins la gola de les superburocràcies de la «seguretat»?

Burnham, al seu llibre *The rise of the Computer State*, dedica un capítol sencer a la National Security Agency (NSA), l'agència de seguretat dels EUA, primera rival de la CIA en poders ocults. Segons Burnham, la NSA té accés a tota la informació que es transmet a través dels EUA, i dels EUA al món. Posseeix diversos satèl·lits amb què espia les converses i comunicacions tèlex que els nord-americans intercanvien amb la resta del món. Se sap que, entre 1963 i 1973, totes les cartes que anaven i venien entre els EUA i la Unió Soviètica varen ser obertes al vapor, fotocopiades i reexpedides per la NSA.

La NSA és l'agència que va fer tremolar la presidència Carter en fer públiques les relacions de Billy Carter amb Líbia. Als seus informes constava la data, hora i contingut de gairebé totes les converses telefòniques del germà del president amb els seus interlocutors libis.

El general Allen, cap de la NSA, va negar la seva resposta a les diverses preguntes d'una comissió del Congrés dels EUA que s'interrogava sobre la NSA. El seu motiu: «no estic en condicions de respondre a preguntes que poden posar en perill la seguretat de la nostra nació». Aquesta mateixa comissió va acabar per «suposar» un pressupost de la NSA de més de quinze mil milions de dòlars a l'any, sis vegades el pressupost de l'FBI. Els membres de la comissió varen acceptar com a pista del volum d'activitat de la NSA el pressupost de l'incinerador de papers: segons les especificacions,

havia de ser capaç de destruir unes sis tones de documents al dia.

Per no saber, el Congrés tampoc no va poder saber res dels equips electrònics i informàtics que utilitza la NSA.

Així és la NSA; una agència que proveïda amb la millor tecnologia, es troba molt per damunt dels governs i dels parlaments. I com la NSA, hi ha d'altres diverses superburocràcies de la seguretat, o sigui del temor, que es dediquen a poblar el planeta d'oïdes i ulls electrònics. És difícil pensar que un habitant d'aquest planeta pugui sentir-se lliure, si més enllà de les quatre parets i de l'entorn personal que amb sort habita, hi ha la golafreria informativa de l'ajuntament, després la del govern local, més tard la del govern de l'Estat... I la sèrie de vigilants no acaba aquí: també hi ha àngels de la guarda internacionals.

Allà on es concentra el poder es concentren, també, els equips electrònics i informàtics més capacitats i costosos. Tot sembla indicar que hi ha una correlació entre la velocitat de concentració del poder i la velocitat de progrés de l'electrònica i de la informàtica.

Un altre exemple de la puixança informàtica —i per tant real— el constitueixen les empreses multinacionals i, en concret, les multinacionals que fan negoci, precisament, de la informació.

La definició que sol donar-se dels bancs és la de «centrals de diners». Però aquesta definició és curta: els bancs no competeixen per a millorar la seva imatge mostrant com són dures de penetrar les seves caixes fortes, sinó que més aviat es vanten de l'eficiència informativa i informàtica dels seus serveis. Avui dia, les xarxes de comunicació d'informàtica interbancària constitueixen les xarxes més avançades del món, militars a part.

La TRW, empresa d'informació comercial, entre altres negocis, genera més de trenta-cinc milions d'informes a l'any, informes que consisteixen en sàvies agregacions informàtiques de tota mena d'arxius: comptes bancaris, targetes de crèdit, negocis i consums personals, etc.

La comunicació terrestre sempre ha tingut problemes d'amplitud de banda, de velocitat i de fiabilitat. Els satèl·lits espacials posen a disposició dels homes milers de canals de veu, de dades i d'imatges sense cap problema de soroll. Actualment, un satèl·lit de comunicacions és rendible per

a enllaços de més de mil quilòmetres, però ben aviat ho serà per ben poc més de cent. Es preveu que el volum de diners mogut per aquest sector serà, el 1990, superior al de la mateixa informàtica de gestió.

En tan suculent negoci, no cal dir, hi ha les grans multinacionals. ATT, la poderosa multinacional nord-americana que controla el sistema nerviós telefònic dels EUA hi és per tradició, i IBM, per ambició.

L'International Bureau for Informatics, organisme dependent de la UNESCO, ha denunciat repetidament el perill d'aquest control de les comunicacions per determinats centres de poder. El nou perill advertit té a veure amb un problema de «privacitat a gran escala»: els posseïdors de la tecnologia de la informàtica de les comunicacions podran «escoltar» les informacions de països sencers.

Es calcula que un de cada cinc nord-americans és detingut algun cop per la policia per algun motiu. Aquesta informació, si ningú no ho esmena, resta permanentment al National Crime Information Center, una organització informatitzada de l'FBI que alberga setanta-set milions d'històrics individuals. L'FBI, per a les seves accions, té accés directe a la xarxa d'ATT. També té accés a les bases de dades de les companyies de targetes de crèdit (amb més de cent cinquanta milions de registres personals informatitzats als EUA), de lloguer de cotxes, etc.

Hi ha una relació estreta entre els nuclis de poder i les superburocràcies i sempre ha estat així. Aquesta relació, en l'actualitat, s'instrumenta i es potencia sobre el *hardware* i el *software*, sobre la informàtica. Als darrers anys les superburocràcies, privades o públiques, han multiplicat el seu poder mercès als ordinadors, que els permeten un exercici molt més precís del control i un temps de resposta molt més curt.

És clar que, des de la perspectiva d'un Estat com Espanya, l'amenaça pot semblar llunyana. Guardians internacionals a part, la societat espanyola no és una societat informatitzada fins al moll de l'os com ho és la nord-americana; tampoc les targetes de crèdit tenen un ús gaire estès, i la burocràcia del seu Estat és un monstre paralític, a més a més de fred. Però tot arribarà, perquè per alguna cosa Espanya es troba en l'òrbita nord-americana; no només s'importen productes: també s'importen mètodes, la qual cosa

implica, entre d'altres coses, que el sentit anglo-saxó de l'eficiència és capaç de fer-se valdre fins i tot en les burocràcies més feixuges (o pesants).

El nou DNI, en projecte, unifica el codi de cada espanyol per a tots els arxius de l'Estat: Hisenda, Interior, Seguretat Social... Aquests arxius —els de sempre— agilitzaran com mai una gestió el punt de mira de la qual és, precisament, l'individu.

Tots els ministeris es troben en fase d'intensa mecanització. Per al de l'Interior s'han contractat els serveis d'ordinadors Siemens, els mateixos que al seu dia varen contribuir a l'eficient campanya antiterrorista del govern alemany, amb no pocs malencerts al seu haver. Bona part de la sanitat espanyola es troba embrancada en concursos, als quals es presenten les multinacionals més expertes del món. El Ministeri de Justícia, a la fi, sembla haver descobert les tècniques informàtiques.

En poc temps, a l'amenaça de les superburocràcies internacionals, el ciutadà espanyol, com l'europeu en general, haurà d'afegir-hi un Estat central importador de provada informàtica de vigilància. En aquest punt, Espanya es troba endarrerida respecte d'Europa: la llei orgànica de Protecció de les Dades és encara en tràmit i, des del punt de vista legal el perill de la informàtica tan sols és apuntat a l'article 18 de la Constitució.

Després hi ha els modes i els hàbits socials que s'importen sense obrir boca i sense advertir els perills que comporten.

Als EUA hi ha, a l'actualitat, cinquanta mil caixers automàtics; es calcula que el 1990 n'hi haurà cent quaranta mil. Aquests caixers automàtics constitueixen les primeres fites de la cursa cap a l'Electronic Funds Transfer (EFT), o Transferència Electrònica de Diners.

L'EFT promou una mena de conducta dels individus que serà completament general als EUA d'aquí a pocs anys, i d'aquí a uns pocs més a qualsevol país d'influència nord-americana. El ciutadà podrà anar al supermercat mitjançant una targeta especial de manera que, instantàniament, es farà la corresponent transferència de diners des del seu compte bancari fins al supermercat. És la societat dels diners... a la nord-americana.

La proposta EFT va desencadenar una certa polèmica,

sobretot a l'època de Carter, el qual va arribar, fins i tot, a obstaculitzar alguns projectes relacionats, precisament, per l'amenaça que suscitaven. En l'actualitat, amb Reagan, l'EFT avança sense cap impediment. El perill de l'EFT és el mateix perill que apareix amb l'ús de les targetes de crèdit, però molt més greu. Un dels resultats més amenaçadors de l'EFT és que l'individu que pagui les seves despeses en metàl·lic es considerarà un sospitós; es tractarà d'una sospita que sobrepassarà l'àmbit policial, que esdevindrà també social.

Nora Minc, a l'informe de 1978 «L'informatisation de la société», apuntava els avantatges descentralitzadors de la informàtica, amb la consegüent possibilitat de reforçament de les democràcies des de la seva mateixa base. Sis anys més tard sembla que ambdues tendències, descentralització i centralització, conviuen: l'abaratiment del *hardware* ha permès portar l'ordinador a l'origen de les dades (per exemple, a un barri de la ciutat), però en cap cas perquè això signifiqui una gestió directa de les dades (l'ordinador del barri està connectat al de l'Ajuntament, que és des d'on es prenen les decisions). Sis anys després, la descentralització informàtica contribueix a una major «racionalitat» de les aplicacions, però l'amenaça de la concentració de les dades s'ha reforçat encara més. Sis anys després pot parlar-se, certament, d'una informàtica descentralitzadora i, per tant, més humana, però també del seu aspecte oposat: la informàtica contribueix també al fet que els grans siguin molt més grans.

No sembla pas que la informàtica «colossal» de les superburocràcies, actuals o futures, promogui una societat realment millor. Organitzada més eficientment en alguns casos, potser, però no millor. Res de bo no pot esperar-se d'allò que, ocult com un dimoni de la guarda, plana sobre els individus per a dir-los de forma invisible allò que poden fer i allò que no poden fer. Aquesta informàtica colossal sembla imbatible, cap individu no pot res contra ella. És subtil, difícil d'entendre i poderosa, i és en mans de qui, a fi de comptes, decideixen sobre molts afers del món.

L'electrònica i la informàtica plantegen amb singular dramatisme un dilema ja antic: tecnologia a favor o contra l'home. La informàtica, com l'enginyeria genètica i les ciències de l'àtom, configuren una nova societat i un nou món. La resposta a la pregunta «com serà aquest nou món?» està

íntimament relacionada amb el tipus d'ordinador, replicants i energies nuclears que es donin en aquest món nou.

És prou clar que pot haver-hi una informàtica, fins i tot colossal, molt menys terrible. Els ordinadors de les universitats nord-americanes, per exemple, estan connectats entre si de manera que pitjant un parell de tecles s'accedeix a desenes de milions d'articles i llibres.

En aquest sentit, els anys vuitanta representen un salt endavant cap a una informàtica esperançadora. L'abaratiment i el perfeccionament actuals de l'electrònica han donat lloc a la microinformàtica, amb la qual cosa s'albira la difusió de la informàtica a tots els nivells d'activitat: l'ordinador es democratitza. Hi ha ara una possibilitat real d'idear i d'inventar aplicacions d'autèntica utilitat alliberadora, i, sense que aquest factor resolgui directament el problema del poder desmesurat, sí que s'hi contraposa amb força i tensió.

Weizenbaum, professor del MIT i un dels més apassionats denunciants de la informàtica antihumana, ho diu des de la metròpoli-EUA, potser per això més versat que ningú:

«És indubtable que els ordinadors han ajudat enormement a estendre la visió del nostre racó i fins i tot de racons més allunyats de l'univers; els ordinadors han transformat radicalment molts aspectes de l'astronomia. Sense els ordinadors, els vols espacials i, per consegüent, la imatge dramàticament simbòlica de la terra flotant a l'espai hauria estat impossible. Hom podria citar altres molts exemples de com i de quina manera l'ordinador serveix per a quelcom de bo. Però hi ha qüestions que gairebé mai no es plantegen, per exemple: qui és el beneficiari del nostre pregonat progrés tecnològic i qui en són les seves víctimes? Quins són els límits que nosaltres, el poble en general i els científics i tècnics en particular, hem d'imposar a l'aplicació de la informàtica? Quin és l'impacte de l'ordinador no només sobre les economies del món o sobre el potencial de guerra entre les nacions, sinó també sobre la imatge que els éssers humans tenen d'ells mateixos i sobre la dignitat humana? Quines forces irreversibles es posen en joc amb la nostra veneració a l'alta tecnologia, simbolitzada tan brillantment per l'ordinador? Seran capaços els nostres fills de viure en el món que estem construint ara i aquí? Molt depèn de les respostes a aquestes preguntes.»